

Rapport externe commissie Wetenschappelijke Integriteit Universiteit van Amsterdam (UvA)

16 december 2019

Naar aanleiding van de beschuldiging van plagiaat in toespraken en in het proefschrift van de oud-rector van de Universiteit van Amsterdam, prof. dr. D.C. van den Boom (hierna: de betrokkene), in een artikel van de hand van onderzoeksjournalist Frank van Kolfschooten in de NRC van 4 juni 2019, heeft het College van Bestuur van de UvA op 1 juni 2019 een externe commissie Wetenschappelijke Integriteit (hierna: commissie) ingesteld om een onderzoek te verrichten en over de bevindingen aan het college advies uit te brengen.

De ingestelde commissie bestaat uit prof. dr. Ton Hol, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht (voorzitter) en prof. dr. Marc Loth, hoogleraar Tilburg University (lid). Secretaris van de commissie is mr. Francien Swelsen.

Opdracht aan de commissie

Het College van Bestuur heeft de commissie gevraagd te adviseren over de vraag *of betrokkene in haar openingstoespraken bij de Dies van de universiteit (periode 2007-2017), zoals schriftelijk vastgelegd en niet zijnde wetenschappelijke publicaties, heeft gehandeld overeenkomstig de principes en normen van wetenschappelijke integriteit - zoals dat binnen de gegeven context en waarin deze uitingen zijn gedaan en schriftelijk vastgelegd - redelijkerwijs van haar mocht worden verlangd*. Voorts vraagt het College van Bestuur u te adviseren *of betrokkene in haar proefschrift heeft gehandeld overeenkomstig de principes en normen van wetenschappelijke integriteit*.

In het licht van hetgeen in genoemd artikel in de NRC naar voren is gebracht heeft de commissie deze opdracht zo opgevat dat in ieder geval moet worden nagegaan of in de betreffende publicaties sprake is van (vormen van) plagiaat.

Werkwijze van de commissie

De commissie heeft haar onderzoek aangevangen na het verschijnen van genoemd artikel in het NRC. Ten behoeve van haar werkzaamheden heeft zij van de UvA de beschikking gekregen over een schriftelijke toelichting van de hand van journalist Van Kolfschooten op het NRC-artikel, inhoudende een lijst van (beweerde) problematische bronvermeldingen. Tevens is aan de commissie op haar verzoek aan de UvA het bronnenmateriaal dat gebruikt is bij het desbetreffende proefschrift en de toespraken bezorgd. Het proefschrift en de openingstoespraak van 2017 werden bovendien door de UvA gescand verstrekt (iThenticate programma).

De commissie heeft zich gebogen over de vraag welk normatief kader op de Diestoespraken, respectievelijk het proefschrift uitgebracht in 1988, van toepassing is. Zie daarvoor de paragraaf Normatief kader.

De commissie heeft voorts een drietal deskundigen op het gebied van de (ontwikkelings)psychologie verzocht de commissie te adviseren. Aan hen zijn de volgende vragen voorgelegd:

- Welke gebruiken en (geschreven en ongeschreven) normen/maatstaven golden in de ontwikkelingspsychologie voor dissertaties in 1988 met betrekking tot het verwerken van bronmateriaal en het overnemen van teksten van andere auteurs?
- Was er binnen de ontwikkelingspsychologie ook expliciete aandacht voor deze gebruiken, normen en/of maatstaven en zo ja, op welke wijze?
- Geeft een en ander u aanleiding de commissie nader te informeren?

De commissie heeft daarbij twee voorbeelden bijgevoegd van een mogelijk problematische verwerking van bronnen van andere wetenschappelijk onderzoekers in het proefschrift .

De commissie heeft tevens aan de hand van het ter beschikking staande bronnenmateriaal onderzocht of in de toespraken gehouden tussen 2007 en 2017 en het proefschrift overeenkomstig de van toepassing zijnde normatieve kaders het wetenschappelijk werk van anderen, voor zover aan de orde, is verwerkt. Daarbij gaat het met name om de vraag of daar waar het werk van anderen is verwerkt de herkomst voldoende inzichtelijk is gemaakt. De commissie heeft zich bij dit onderzoek beperkt tot de in de eerdergenoemde schriftelijke toelichting van Van Kolfshoten opgesomde passages en mogelijk problematische bronvermeldingen. De commissie heeft, kortom, alle (beweerde) problematische vermeldingen feitelijk gecontroleerd en gewogen in het licht van het toepasselijke normatieve kader.

De betrokkene heeft, bijgestaan door een advocaat, schriftelijk verweer gevoerd en is door de commissie gehoord. Bovendien is zij in de gelegenheid gesteld om op het concept van dit rapport schriftelijk te reageren, hetgeen is gebeurd. De commissie heeft daarin geen aanleiding gezien het concept inhoudelijk te wijzigen.

Normatief kader

Voor het normatieve kader heeft de commissie een aantal schriftelijke bronnen geraadpleegd:

- Klachtenregeling wetenschappelijke integriteit/ UvA
- VSNU Code wetenschapsbeoefening, 2004, 2014
- Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit, 2018
- KNAW briefadvies ‘Correct citeren’, 2014
- Fraude en Plagiaatregeling Studenten UvA
- APA Publication Manual 3rd edition 1983

De commissie heeft bovendien rekening gehouden met de ongeschreven regels en normen zoals die toentertijd in het bijzonder in de Ontwikkelingspsychologie golden, zoals blijkend uit gangbare gewoontes en praktijken (waarover zij zich heeft laten informeren door de benoemde deskundigen).

Bevindingen van de commissie

Het is de commissie opgevallen dat in de toelichting op het eerder genoemde NRC artikel de onderbouwing van de beschuldiging van plagiaat partieel is, in die zin dat slechts wordt verwezen naar de bron en het aantal regels dat daaruit zou zijn overgenomen, maar niet naar de desbetreffende pagina's in het brondocument. Dit heeft voor de commissie een zoekpuzzel opgeleverd, waaraan zij onevenredig veel tijd heeft besteed en die zij niet volledig heeft kunnen leggen.

Bevindingen voor wat betreft het Proefschrift

De in het NRC-artikel aangeduide passages betroffen het eerste deel van het proefschrift, dat een weergave van de uitgevoerde literatuurstudie behelst. Daaronder heeft de commissie inderdaad passages aangetroffen die geheel of gedeeltelijk overeenstemmen met passages uit het werk van anderen. Soms betrof het een enkele zin of alinea, soms betrof het ook langere passages. In een enkel geval besloeg de passage iets minder of meer dan een pagina. In geen van de letterlijke overnames is gebruik gemaakt van aanhalingstekens of andere wijzen om aan te geven dat wordt geciteerd uit andermans werk. In de meeste gevallen werd in de tekst waarin passages letterlijk blijken te zijn overgenomen uit andermans werk wel verwezen naar de oorspronkelijke bron, zij het niet steeds met paginanummers en niet steeds op de desbetreffende plaats in de tekst. In een enkel geval was sprake van ruime overname van tekst waarbij ook de verwijzing naar de bron achterwege was gelaten. De commissie heeft hierbij echter gezien dat in eerdere passages van het proefschrift wel (meerdere keren) een verwijzing naar de bron was opgenomen.

Beoordeling:

Bij de beoordeling van de hiervoor omschreven wijze van bronvermelding slaat de commissie mede acht op de volgende feiten en omstandigheden:

- de passages die de commissie heeft onderzocht zijn onderdeel van het beschrijvende deel van het proefschrift waarin de betrokkene een overzicht geeft van de relevante onderzoeksliteratuur met betrekking tot het onderwerp van het promotieonderzoek. In dit deel van het proefschrift beschrijft de promovenda tevens het model dat aan de basis zal liggen voor haar empirisch onderzoek.
- Het proefschrift is in de vorm van een monografie geschreven. Promoveren op artikelen was nog niet in zwang.
- Het proefschrift is geschreven in de Engelse taal, wat in de tachtiger jaren voor het betreffende vakgebied niet gewoon was.
- Voor de verwerking van wetenschappelijke teksten werd binnen het betreffende vakgebied gebruik gemaakt van de Publication Manual of the American Psychological Association van 1983 (APA 1983). In deze APA 1983 vindt men onder meer auteursinstructies voor bronverwijzingen¹. Aangegeven wordt dat kortere overnames van teksten (enkele regels) van andere auteurs tussen aanhalingstekens moeten worden gezet. Langere tekstgedeelten die letterlijk worden overgenomen van anderen moeten herkenbaar worden opgenomen door inspringen en een ander lettertype. Door een van de door de commissie geraadpleegde deskundigen is ingebracht dat in Nederland vergelijkbare praktijken golden voor wetenschappelijke publicaties, waar het ging om

¹ APA 1983 pp. 68-69.

verwijzingen, ‘bijvoorbeeld met aanhalingstekens bij het citeren van grotere stukken tekst.’ De APA 1983 was alleen veel preciezer.

- Publicaties waarnaar in het proefschrift wordt verwezen, laten een wisselend beeld zien. In een deel van die publicaties wordt naar bronnen verwezen op gelijke wijze als in het proefschrift van de betrokkene. Een deel van de publicaties (meestal tijdschriftartikelen, ook een enkele monografie) is opgemaakt overeenkomstig de aanwijzingen van de APA 1983.
- De door de commissie geraadpleegde deskundigen verklaren dat de APA 1983 vooral gezien werd als een technische handleiding voor het publiceren van artikelen.
- De deskundigen verklaren dat er in de periode waarin door de betrokkene werd gewerkt aan het proefschrift nog geen AIO-opleiding bestond.
- De deskundigen hebben eveneens naar voren gebracht dat in de jaren 80 van de vorige eeuw geen of weinig expliciete aandacht bestond voor de ethische aspecten van wetenschapsbeoefening en dat plagiaat (nog) geen onderwerp van gesprek was.
- In de nieuwe editie van de APA van 1994 is een aparte paragraaf opgenomen over plagiaat. Deze is nieuw ten opzichte van de uitgave van 1983.

Mede in het licht van deze feiten en omstandigheden is de commissie van oordeel dat in het proefschrift geen sprake is van plagiaat. Om te kunnen spreken van plagiaat moet sprake zijn van de overname van teksten² of parafrasen daarvan waarin als nieuw of eigen gepresenteerde wetenschappelijke inzichten en ideeën zijn neergelegd, zonder dat daarbij op herkenbare wijze wordt verwezen naar de oorspronkelijke bron waarin deze teksten (inhoudende inzichten of ideeën) zijn terug te vinden. Simpel gezegd: van plagiaat is sprake als men pronkt met andermans veren. Hoewel in het proefschrift niet steeds (voldoende) herkenbaar is welke tekstdelen van de auteur zijn en welke zijn overgenomen uit andermans werk, is wel steeds in voldoende mate duidelijk dat de auteur het werk van anderen beschrijft en zich dit niet heeft toegeëigend als ware het haar eigen werk. Het is van belang hierbij rekening te houden met de omstandigheid dat de observaties in het NRC-artikel betrekking hebben op de overname van tekst, maar niet van inzichten of ideeën. Ook dient er nogmaals op gewezen te worden dat het hier een literatuurstudie betreft, zonder pretentie op originaliteit. De door de commissie geraadpleegde deskundigen bevestigen dit. Voor de in het betreffende onderzoeksgebied ingewijden moet volgens hen in voldoende mate duidelijk zijn geweest dat het in het deel van het proefschrift dat door de commissie is onderzocht ging om de beschrijving van de bestaande wetenschappelijke literatuur. Ook al is in het proefschrift niet steeds duidelijk welke tekstgedeelten (min of meer) letterlijk zijn overgenomen, is de commissie niettemin van oordeel dat, ook naar de maatstaven van de tijd waarin het proefschrift werd geconcipieerd, weliswaar geen sprake is van plagiaat.

Op de manier van werken van de betrokkene valt niettemin het een en ander aan te merken. Zoals geconstateerd door de commissie zijn grotere stukken tekst (min of meer) letterlijk uit andere bronnen overgenomen, zonder dat deze duidelijk zijn gemarkeerd. Voor deze ommissie valt geen rechtvaardiging aan te dragen. Binnen het wetenschappelijke domein waarin de betrokkene onderzoek deed was destijds genoegzaam duidelijk dat bij letterlijke overname moet worden aangegeven dat men citeert uit andermans werk. Ook al was er in een aantal gevallen veel voor te zeggen dat de betrokkene zo dicht mogelijk bleef bij de oorspronkelijke tekst en was het voor ingewijden duidelijk dat zij het werk en de inzichten van anderen

² Daaronder ook begrepen grafieken, staatjes e.d.

besprak, dan nog was het aangewezen geweest herkenbaar te maken dat teksten (min of meer) letterlijk van die anderen werden overgenomen. Dat in de tijd waarin de betrokkene aan haar promotieonderzoek werkte een ander onderzoeksklimaat heerste aan Nederlandse universiteiten dan tegenwoordig, met minder of geen aandacht voor normen van wetenschappelijke integriteit, doet hier niet aan af. Net zomin kan naar het oordeel van de commissie de vorm van het proefschrift, waarbij het gaat om een monografie en niet om bundeling van (reeds gepubliceerde) artikelen, de aangegeven omissies rechtvaardigen. Wellicht maakt een en ander enigszins begrijpelijk waarom de betrokkene niet op meer zorgvuldige wijze is omgesprongen met het bronnenmateriaal dat is verwerkt in het proefschrift, maar het rechtvaardigt dit niet. De omstandigheid dat de betrokkene zegt zich niet bewust te zijn geweest van onjuiste of onvolledige bronvermeldingen – ook indien juist – rechtvaardigt dit evenmin. De betrokkene erkent achteraf wel de geconstateerde tekortkomingen. Zij is daarmee voor het eerst geconfronteerd toen zij een artikel voor een internationaal tijdschrift, gebaseerd op haar dissertatieonderzoek, na publicatie heeft moeten corrigeren vanwege incorrecte bronvermelding.

De door de commissie geconstateerde tekortkomingen zijn – gelet op wat door de commissie hiervoor is overwogen - niet van dien aard dat sprake is van plagiaat of enig andere schending van normen van wetenschappelijke integriteit. Wel kan de gevolgde werkwijze - ook naar toen geldende maatstaven (waarbij met name de APA 1983 van betekenis is) - worden gekenschetst als onvoldoende zorgvuldig in de vermelding van de herkomst van overgenomen passages of teksten.

Overweging ten overvloede:

Naar het oordeel van de commissie raken de vastgestelde tekortkomingen niet de kwaliteit en betrouwbaarheid van het betreffende onderzoek. Voor zover hetgeen door de commissie is vastgesteld en beoordeeld reeds op voorhand duidelijk had kunnen zijn, is het voorstelbaar dat bij een normale klachtprocedure de klacht niet in behandeling zou zijn genomen, gelet op het tijdsverloop van 30 jaar. Nu het hier een onderzoek betreft naar aanleiding van een perspublicatie – en niet een onderzoek naar aanleiding van een klacht – bestaat deze drempel formeel niet. De omstandigheid dat de commissie is gevraagd om een beschuldiging van plagiaat te onderzoeken die betrekking heeft op een proefschrift dat in 1988 is verdedigd – derhalve meer dan 30 jaar geleden – speelt niettemin een rol. In de eerste plaats rijst de vraag welk belang is gediend met de vaststelling van een onzorgvuldige werkwijze in een zo ver verleden. Bovendien is het onderzoek bemoeilijkt door de onduidelijkheid over het toentertijd geldende normatieve kader. Dit alles heeft de commissie in haar beoordeling betrokken.

Bevindingen voor wat betreft de toespraken:

Aan de commissie is tevens de vraag voorgelegd of – en zo ja, in hoeverre – in de Dies-toespraken die de betrokkene tussen 2007 en 2017 heeft gehouden sprake is van plagiaat. Het betreft toespraken van de betrokkene in haar hoedanigheid van rector magnificus, de belangrijkste *wetenschappelijke* bestuurder van de universiteit. Deze toespraken gelden niet als wetenschappelijke publicatie of vakpublicatie, ook niet als zij in schriftelijke vorm zijn geopenbaard. Zij zijn derhalve niet onderworpen aan de normen en regels die gelden voor wetenschappelijke publicaties of vakpublicaties. Dit betekent echter niet dat normen van wetenschappelijke integriteit in het geheel niet van toepassing zouden zijn op dergelijke uitingen. In de VSNU Gedragscode 2014 staat in de inleiding vermeld dat de Gedragscode als

toetsingskader geldt voor docenten, onderzoekers, studenten en bestuurders. De commissie leidt hieruit af dat van deze leden van de academische gemeenschap, derhalve ook van bestuurders, mag worden verwacht dat zij - desgevraagd - rekenschap afleggen van de wijze waarop hun uitingen voldoen aan normen van wetenschappelijke integriteit, ook indien die uitingen niet zijn aan te merken als verslag of openbaarmaking van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Ook bij andere uitingen, zoals toespraken dienen bepaalde basisregels van wetenschappelijk fatsoen en integriteit in acht te worden genomen. Dat betekent dat in geval van schriftelijke openbaarmaking van de toespraken van een wetenschapper en bestuurder elementaire regels met betrekking tot het citeren van de gebruikte bronnen in acht dienen te worden genomen. Ook hier is het leidende beginsel dat men niet ‘pronkt met andermans veren’ (het basisprincipe van plagiaat).

Bevindingen:

In een tweetal voordrachten zijn geen bijzonderheden aangetroffen met betrekking tot de bronvermelding. In andere voordrachten is de commissie op het volgende gestuit:

- Betrokkene heeft op verschillende plaatsen gebruik gemaakt van andermans werk en daarbij bewoordingen en formuleringen letterlijk overgenomen;
- Betrokkene heeft daarbij een enkele keer de bron niet vermeld;
- Wanneer de bron wel wordt vermeld staat de overgenomen tekst niet steeds tussen aanhalingstekens en ontbreekt in enkele gevallen een duidelijke verwijzing naar de betreffende pagina in het brondocument waar de overgenomen passage kan worden aangetroffen;
- Soms gaat het bij de overgenomen passages om enkele regels, maar soms betreft het een hele alinea of (in een enkel geval) nog meer.

De langere overgenomen passages zijn aangetroffen in een tweetal schriftelijke versies van toespraken die niet zijn gepubliceerd. De tekst van deze toespraken zijn op verzoek door betrokkene aan de auteur van het NRC-artikel toegestuurd. De commissie laat deze dan ook verder buiten beschouwing bij haar beoordeling. Deze teksten zijn immers niet schriftelijk openbaar gemaakt.

Beoordeling

De commissie heeft vastgesteld dat de betrokkene in de toespraken geen ideeën of bijzondere inzichten van anderen met enige pretentie van originaliteit heeft overgenomen zonder verwijzing naar de bron. In een tweetal gevallen is tekst van anderen gebruikt zonder (voldoende) verwijzing. In de overige gevallen had de verwijzing of preciezer gekund dan wel had beter zichtbaar gemaakt kunnen worden dat sprake was van een citaat. Naar het oordeel van de commissie is de bronvermelding in de toespraken over het algemeen aanvaardbaar. Weliswaar is die bronvermelding niet steeds vormgegeven conform de richtlijnen voor wetenschappelijke publicaties, maar die zijn dan ook niet van toepassing op (gepubliceerde) toespraken. Wel geldt ook bij (gepubliceerde) toespraken dat men niet mag ‘pronken met andermans veren’.

De minder precieze en adequate bronvermelding in de schriftelijke uitwerking van de toespraken kan worden begrepen tegen de achtergrond van hun functie. De toespraken zijn op voorhand schriftelijk uitgewerkt om te worden voorgedragen. Achteraf zijn zij gepubliceerd om verspreiding te geven aan de beleidsideeën die erin worden ontvouwd. Niettemin mag

van een bestuurder worden verwacht dat deze het goede voorbeeld geeft wanneer de tekst van de toespraken schriftelijk wordt geopenbaard. Dat betekent dat ook van toespraken van universitaire bestuurders – ongeacht of zij tevens wetenschapper zijn of niet – mag worden verwacht dat daarin geen goede sier wordt gemaakt met andermans teksten of gedachten ('pronken met andermans veren'), zonder dat deze schatplichtigheid tot uitdrukking wordt gebracht (al is het maar door middel van een bijzin). In een nadien gepubliceerde schriftelijke versie dient deze schatplichtigheid door middel van duidelijke verwijzingen zichtbaar te worden gemaakt. Dit alles is gewoon een kwestie van fatsoen; schriftelijke regels zijn daarvoor niet nodig.

De commissie is samenvattend van oordeel dat in het gegeven geval geen sprake is van een schending van normen van wetenschappelijke integriteit, of van plagiaat in het bijzonder. Wel is sprake van slordigheden in de verwijzingen naar het gedachtengoed van anderen die hadden kunnen en ook hadden moeten worden vermeden. De betrokkene had ook in dit opzicht als rector magnificus een voorbeeldfunctie te vervullen.

Conclusie

Voor zover het onderzoek van de commissie strekt, rechtvaardigt dat onderzoek niet de conclusie dat normen van wetenschappelijke integriteit door de betrokkene zijn geschonden. Van plagiaat is geen sprake. De commissie is niettemin wel gestuit op wat het beste kan worden aangemerkt als (een patroon van) slordigheden en tekortkomingen bij bronvermeldingen. De commissie ziet geen aanleiding nader onderzoek in te stellen.

Tot slot

De commissie is ervan doordrongen dat het feit dat, en de wijze waarop de beschuldiging van plagiaat in de openbaarheid is gekomen, schadelijk zijn voor de betrokkene. Vanuit het gezichtspunt van procedurele rechtvaardigheid is het dan ook spijtig dat in casu niet de aangewezen weg is bewandeld om de klachten te (doen) onderzoeken. Voor zover daartoe aanleiding zou bestaan, had een klacht bij een College van Bestuur en/of Commissie Wetenschappelijke Integriteit kunnen worden ingediend. Deze hadden dan in een vertrouwelijke procedure onderzoek kunnen (laten) doen, waarbij het belangrijke uitgangspunt 'onschuldig tot het tegendeel is bewezen' leidend was geweest. Nu dit niet is gebeurd, laat de gang van zaken zich niet anders kenschetsen dan als 'trial by media'. De commissie betreurt dit, mede gelet op de uitkomsten van haar onderzoek.